

УДК 342.7

DOI https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-2-178-182

А. А. Циганенко, помічник судді
Окружного адміністративного суду м. Києва

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В статті розкрито категорію адміністративного примусу як елемент забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Визначаються нові форми та методи діяльності національної поліції України щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Визначаються основні категорії адміністративного примусу з позиції прав і свобод людини та громадянина. Встановлюються принципи, форми та методи адміністративного примусу щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Ключові слова: адміністративний примус; права і свободи; людина; громадянин; форми; методи; елементи.

A. A. Tsiganenko. Administrative coercion as an element of ensuring the rights and freedoms of man and citizen in the activities of the National Police of Ukraine

The current situation requires the state to take legal, organizational and other measures. A significant role in overcoming the negative trends should be the adequate enforcement of coercive measures. The adequacy of the enforcement of compulsory measures is that the state, on the one hand, should strive for humanization and minimization of coercion, on the other hand, to ensure its sufficiency and effectiveness in preventing and stopping offenses. Due to efficiency, diversity and spontaneity, coercive measures for lawful and timely application of them allow influencing the unlawful behavior of people, stopping their most dangerous manifestations and promoting the prevention of offenses. According to the Supreme Court of Ukraine, the application of these measures should be correlated with the nature and degree of the public danger of the act and must have the reasonable deterrent effect required to comply with the prohibitions protected by law

Otherwise, the use of liability will not coincide with the appointment of state coercion, which, in the context of the Constitution of Ukraine, should mainly consist in the preventive use of certain legal means for the protection of rights and freedoms, other constitutionally recognized values of civil society and the rule of law.

Domestic legal science and practice never considered coercion as the main method of eradicating offenses and did not recognize it as the main means of strengthening the rule of law, law and order, and ensuring rights and freedoms. Police in the provision of rights and freedoms resort to coercion: to prevent and suppress encroachments on the person, life and health, honor and dignity, property; in connection with the implementation of administrative and criminal responsibility; for the direct enforcement of the rights and obligations of citizens (the collection of fines, the excuse, the removal of prohibited items, etc.). In order for coercive measures to be applied addressing and adequate in their own power, policemen must have appropriate specialized equipment created for the execution of tasks, and clear legal regulation of their application.

Persuasion and coercion are the main methods of solving the tasks assigned to the police. At the same time, despite their close interconnectivity, universality, scale and stability, they need to be specific about their areas of use, in particular regarding the rights and freedoms.

In the center of attention is usually a particular person who is either characterized by negative behaviors or who has suffered as a result of unlawful actions of other persons, and may be experiencing difficulties in the exercise of constitutional rights and freedoms. The application of private methods, their content is due to the nature of the life of people, which enables the police to differentiate approach to the process of realization of rights and freedoms by man and citizen. Each method has its own peculiarities and purpose and can only be applied if the appropriate conditions exist.

Key words: administrative coercion; rights and freedoms; person; citizen; forms; methods; elements.

© А. А. Циганенко, 2019

Постановка завдання. У розвиненому громадянському суспільстві застосування примусових заходів має вимушений характер і високий гуманістичний потенціал, бо поширюється на незначну категорію людей, які нехтують інтересами суспільства, що є наслідком їх протиправної, вольової поведінки, а не ініціативою держави в особі її правоохоронних органів. Таке застосування має виражати інтереси більшості народу, об'єктивні потреби суспільства і, як правило, можливе тільки тоді, коли комплекс виховних та запобіжних заходів не дав належного результату.

Примус жодним чином не повинен бути мірою насильства. Людина, котра порушила закон, має бути впевнена, що її права та свободи перебувають під захистом держави. Порядок і умови застосування примусових заходів чітко визначені законами.

Необхідність застосування примусових заходів до осіб, які вчинили протиправні діяння, обумовлює його позитивну етичну оцінку.

Попри деяке зниження загальної кількості злочинів, стан боротьби зі злочинністю на-вряд чи можна назвати задовільним, оскільки в деяких регіонах їх питома вага залишається досить високою.

Аналіз публікацій з проблематики. Питаннями адміністративного примусу в системі забезпечення прав і свобод людини та громадянина займалися такі вчені як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, М.І. Ануфрієв, І.В. Арістова, Н.О. Аомаш, О.М. Бандурка, О.О. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.Т. Білоус, І.Л. Бородін, І.С. Братков, Д.О. Беззубов, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, В.Л. Грохольський, Є.В. Додін, В.О. Заросило, Р.А. Калюжний, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, С.Ф. Константінов, В.В. Конопльов, О.В. Копан, Б.А. Кормич, М.В. Корнієнко, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, М.Н. Курко, В.Я. Настюк, В.А. Ліпкан, О.А. Мартиненко, О.А. Музика-Стефанчук, В.І. Олефір, О.І. Остапенко, В.П. Петков, А.М. Подоляка, Т.О. Проценко, Л.А. Савченко, А.А. Стародубцев, М.М. Тищенко, Н.П. Христинченко, В.К. Шкарупа, І.М. Шопіна, Х.П. Ярмакі, О.Н. Ярмиш та інші.

Але попри інтенсивність і широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам цієї проблематики, багато питань залишаються дискусійними. Це, насамперед, стосується розуміння сутності таких категорій, як «права і свободи», «безпека суспільства», «забезпечення суспільної безпеки», «внутрішня та зовнішня безпека держави», «громадська безпека» та їх розмежування, розробки загальної концепції суспільної безпеки.

Мета статті визначити місце і роль адміністративного примусу як елемента забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. Ситуація, що склалася, вимагає від держави вжиття заходів правового, організаційного та іншого характеру. Значна роль у подоланні негативних тенденцій повинна належати адекватному застосуванню примусових заходів. Адекватність застосування примусових заходів полягає в тому, що держава, з одного боку, має прагнути до гуманізації та мінімізації примусу, а з іншого – забезпечувати його достатність і ефективність для запобігання та припинення правопорушень. Вирізняючись оперативністю, різноманітністю і безпосередністю, примусові заходи за правомірного та своєчасного їх застосування дають змогу впливати на протиправну поведінку людей, припиняти найбільш небезпечні їхні прояви та сприяти профілактиці правопорушень. Застосування цих заходів мусить, як зазначає Верховний Суд України, співвідноситися з характером і ступенем суспільної небезпеки діяння і мати розумний стримувальний ефект, необхідний для дотримання заборон, що перебувають під захистом законодавства [1, с. 89].

Інакше застосування відповідальності не збігатиметься з призначенням державного примусу, яке, за змістом Конституції України, має полягати головним чином у превентивному використанні певних юридичних засобів для захисту прав і свобод, інших конституційно визнаних цінностей громадянського суспільства та правової держави.

Вітчизняна юридична наука і практика ніколи не вважали примус головним методом викоринення правопорушень і не визнавали його основним засобом зміцнення законності, правопорядку, забезпечення прав і свобод. Поліцейські в забезпеченні прав і свобод вдаються до примусу: для попередження та припинення зазіхань на особу, життя та здоров'я, честь і гідність, майно; у зв'язку з реалізацією адміністративної та кримінальної відповідальності; для безпосереднього примусового здійснення прав і обов'язків громадян (стягнення штрафів, привід, вилучення заборонених предметів та інше). Для того щоб заходи примусу застосувалися адресно і були адекватні за своєю силою, поліцейські повинні мати на озброєнні відповідні спеціальні засоби, створені для виконання завдань, та чітке правове регулювання їх застосування [2, с. 34].

Переконання та примус є основними методами вирішення завдань, покладених на поліцію. Водночас, попри їх тісний взаємозв'язок, універсальність, масштабність і стабільність, вони потребують конкретизації з приводу сфер їхнього використання, зокрема щодо забезпечення прав і свобод.

У центрі уваги зазвичай перебуває конкретна особа, яка характеризується або негативними формами поведінки, або потерпіла внаслідок неправомірних дій інших осіб, а можливо, зазнає труднощів у реалізації конституційних прав і свобод. Застосування приватних методів, їхній зміст обумовлено характером життєдіяльності людей, що дає змогу поліцейським диференційовано підходити до процесу реалізації людиною і громадянином прав і свобод. Кожен метод має свої особливості та призначення і може бути застосований лише за наявності відповідних умов.

Застосуванню методу заохочення мусять передувати вчинки, які свідчать про сумлінне ставлення людини до виконання її обов'язків, що можуть слугувати еталоном поведінки для інших осіб. Застосування ж покарання, навпаки, асоціюється зі вчиненням протиправних діянь, ступінь суспільної небезпеки яких не дає можливості вдатися до інших, не пов'язаних із покаранням, заходів впливу [3, с. 98].

Особливе місце в діяльності поліції належить методу превенції, що є основним, вирішальним видом діяльності із забезпечення конституційних прав і свобод. Унаслідок застосування профілактичних заходів відбувається зміна об'єктивних соціальних умов і деяких особистісних, антигромадських характеристик суб'єкта. Тому надважливе значення має індивідуальна профілактична робота з особами, які ведуть антигромадський спосіб життя і раніше здійснювали протиправні діяння. Тут завдання співробітника поліції полягає не тільки в тому, аби забезпечувати населення певною кількістю інформації морально-правового та кримінологічного характеру, але і в тому, щоб керувати процесом правового виховного та профілактичного впливу, розвивати суспільно корисні потреби особи, формувати її правову свідомість. Інакше кажучи, як і будь-яка інша діяльність, інформаційний процес у сфері профілактики злочинів і адміністративних правопорушень потребує якісного управління і доцільної, результативної організації. Позитивний результат можна отримати, якщо ця робота має індивідуальний характер, спрямований на виявлення та усунення негативних рис особи, попередження взаємодії випадкових і соціально несприятливих обставин, що впливають на вчинення правопорушень, або супутніх їм. Застосування цього методу має вибіркового характеру.

У діяльності поліції щодо забезпечення конституційних прав і свобод важливе значення має приймання і розгляд пропозицій, заяв і скарг громадян, при цьому поліцейський керується Законом України «Про звернення громадян» та Положенням про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого приймання в системі Міністерства внутрішніх справ України, Законом України «Про Національну поліцію України» [4].

Така робота допомагає громадянам у реалізації конституційних прав і свобод, гарантування безпеки, попередження протиправної діяльності, шляхом встановлення факту та харак-

теру порушення прав і свобод особи, яка подала скаргу, або осіб, щодо яких вона була подана, виявлення можливого порушення законності з боку поліцейських чи інших громадян.

Надання адміністративної послуги з приймання, реєстрації та дозволу в територіальних підрозділах Національної поліції заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини, адміністративні правопорушення, події регламентується наказом МВС України від 22 жовтня 2012 р. № 940 «Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України» [4, с. 76].

Своєчасне реагування на звернення громадян є досить ефективним способом запобігання порушенням конституційних прав і свобод, боротьби з бюрократизмом, корупцією, зловживаннями та, як наслідок, поліпшення діяльності підрозділів системи МВС України.

Категорії відповідальності та пріоритетності щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина визначено в чинному нормативному акті, Законі України «Про національну поліцію України», а саме в статтях 2, 7 та розділі IV названого нормативного акту [5].

Гуманізм у діяльності поліції з охорони та захисту прав і свобод обумовлює широке застосування в їх роботі методу надання допомоги особі, що потрапила у важку життєву ситуацію. Застосування методу не завжди пов'язане з фактом вчинення правопорушення. Важливим тут є те, що поліцейський завжди зобов'язаний надавати допомогу нужденній особі, котра здебільшого, як свідчить практика, одночасно є фактором, що усуває перешкоди для реалізації прав і свобод або запобігає їх порушенням.

Крім цього, поліція використовує й інші приватні методи, пов'язані із забезпеченням прав і свобод людини та громадянина (оперативно-розшукові, методи провадження попереднього слідства, забезпечення безпеки дорожнього руху й інше). Однак їх застосування має локальний характер і поширюється на діяльність окремих підрозділів Національної поліції.

Розглянуті загальні та приватні методи діяльності поліції не є взаємозамінними. Форми й методи діяльності поліції щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина знаходяться в тісному діалектичному зв'язку і не протиставлені одне одному. Метод поза формою – це лише можливість у руках суб'єкта здійснювати свій вплив на об'єкт. Якщо форма дає уявлення про характер діяльності, ті шляхи, якими поліцейські впливають на об'єкт, то метод показує, якими засобами та способами вони реалізують свої повноваження. Тобто спостерігається пряма залежність методів від змісту повноважень поліції. Існування методу визначається існуванням конкретної форми діяльності. За допомогою методу здійснюється можливість впливу на об'єкт, але щоб ця можливість стала реальністю, потрібні конкретні форми її реалізації. Тим часом форма діяльності є носієм змісту одного або декількох методів і не може існувати як абстракція.

Зміст форм і методів діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод обумовлені конкретно-історичними обставинами. Поява інноваційних технологій породила кіберзлочинність, боротьба з якою потребує використання нових ефективних методів діяльності поліції. Це вимагає постійного наукового аналізу з урахуванням закономірностей і тенденцій розвитку суспільства та держави, що, своєю чергою, неодмінно, буде сприяти реалізації конституційного завдання держави щодо визнання, дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина в суспільстві.

Асоціація України та Європейського Союзу передбачає використання міжнародних стандартів, позитивного досвіду закордонних країн під час формування поліцейського законодавства, що здатне створити необхідні умови для формування в Україні реально дієвої, професійної та ефективної поліції, отож, позитивно вплине на підвищення результативності забезпечення прав і свобод. У процесі реалізації нормативно-правових актів, котрі регулюють

діяльність поліції, неодмінно з'являться нові проблеми, вирішення яких є першочерговим завданням вітчизняної науки та практики.

Висновки. Характерною особливістю сучасної європейської поліції є встановлення форм і методів діяльності, орієнтованих на активність, взаємодопомогу, довіру, толерантність, компроміс, гласність, де визначальними параметрами стають домовленість і погоджувальні процедури.

Рух до якісного, конструктивного розвитку форм і методів діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав і свобод можливий тільки тоді, коли необхідність взаємодії поліції та інститутів громадянського суспільства стане для них аксіомою. Тому доцільними є широка дискусія в суспільстві з приводу визначення основних напрямів розвитку форм і методів діяльності поліції, дослідження впливу процесів взаємодії поліції та інститутів громадянського суспільства не тільки на забезпечення стійкості, керованості, стабільності суспільства, а і його інноваційного прориву.

Водночас якісне оновлення змістової основи форм і методів діяльності поліції із забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина, що функціонує в умовах адаптації національного законодавства до європейського, є надважливим напрямом перетворень сучасної України.

Список використаних джерел:

1. Степашин С.В. Безпека людини і суспільства (політико-правові питання) : монографія. Алма-Ати : ГУ МВС Казахстану. 2014. С. 23.
2. Мітрохин В.І. Концептуальні основи стратегії національної безпеки Росії. *Соціально-політичний журнал*. 2015. № 6. С. 22-40.
3. Леськов М.А. Гомеостатичні процеси і теорія безпеки. *Безпека. Інформаційна збірка*. 2014. № 4 (20). 66 с.
4. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник / за ред. Бандурка О.М. Харків : Ун-т внутр. справ, 2015. 380 с.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 37.